

INLEIDING

Wie vandaag Rupelmonde aandoet, moet goed zoeken naar restanten van haar historisch belang. Weinig doet op heden vermoeden dat dit ooit een bloeiend havenstadje was, met aan haar voet, badend in het Scheldewater, één van de meest imposante burchten die het graafschap ooit gekend heeft. Nochtans zijn de bewijzen er wel. Bij het afdalen van de Kasteelstraat richting Schelde, doemt de Graventoren op als eenzame getuige van het oude Gravenkasteel. Onderin dit 19de-eeuwse jachtpaviljoen zijn nog de natuurstenen muurresten zichtbaar van de oude burcht.

De burcht was voor de Rupelmondenaren een zegen en een vloek tegelijk. Het stadje ontleende privileges aan haar aanwezigheid, grafelijke gunsten die haar in staat stelden een zekere economische welvaart te ontplooien. Anderzijds trok de burcht in crisistijden steevast belegeraars aan, waardoor de inwoners van Rupelmonde zelf om de haverklap het slachtoffer werden van wapengekletter. De oorzaken waren divers, of het nu vreemde invallers of plunderende garnizoenssoldaten waren. Maar het resultaat was steeds hetzelfde: eigendommen werden geplunderd, woningen en bestaansmiddelen vernield en de bevolking sloeg massaal op de vlucht.

Als stille getuigen zagen de muurresten de lokale en internationale geschiedenis aan zich voorbijschuiven: hoe het Land van Waas ontgonnen werd in de 12de eeuw, hoe graven en gravinnen strijd leverden met hun eigen kinderen, hoe grensconflicten langs de Schelde werden beslecht, hoe de graven van Vlaanderen hun autonomie tegenover Frankrijk trachtten te vrijwaren en hoe ze hun soevereiniteit over hun weer-

spannige onderdanen afdwongen. Maar een burcht is meer dan een verzameling oude stenen. Het zijn vooral de mensen die er woonden of verbleven – al dan niet vrijwillig – die het verhaal van de burcht van Rupelmonde vorm geven. Zij verspilden bloed, zweet en tranen bij de bouw of de bewaking van het monument of bouwden hun levens op in haar schaduw. Ze zullen allen op één of andere manier de revue passeren. Ook in de latere godsdienststroebelen van de 16de en 17de eeuw zal de burcht meer dan eens een dubieuze vermelding in de geschiedschrijving halen. We zullen haar geschiedenis en bouwevolutie volgen van de nevelen van de 12de eeuw tot haar definitieve vernietiging in de 17de en 18de eeuw, om uiteindelijk te belanden bij de huidige Graventoren.

In de titel hebben we de burcht gravenkasteel gedoopt, een term die ook eerdere auteurs al hanteerden. We moeten daarbij opmerken dat tijdgenoten niet de gewoonte hadden bouwwerken een benaming toe te kennen. De verwijzing naar *graven* is op haar plaats aangezien Rupelmonde en haar burcht achtereenvolgens eigendom waren van de graven van Aalst (12de eeuw), de graven van Vlaanderen (12de-17de eeuw) en de graven van Rupelmonde (17de-18de eeuw). Veel middeleeuwse kastelen, zoals dat van Wissekerke in buurgemeente Bazel, evolueerden in de loop van de 16de en 17de eeuw naar een hof *de plaisance*, een comfortabel buitenverblijf van de adel. De benaming *kasteel* werd echter meestal behouden waardoor deze een dubbelzinnige betekenis kreeg. De motteburcht van Rupelmonde, die in de 13de eeuw het uitzicht van een typische waterburcht kreeg, bleef tot in de 17de eeuw een uitgesproken militair karakter behouden. Toen het belang van deze functie wegviel, werd de aanwezigheid van het kasteel meer als last gezien en werd het monument systematisch ontmanteld.

Dit boek is het resultaat van dertien jaar onderzoek, soms intensief, dan weer tijdelijk vanop de achtergrond. In elk geval leverde onze zoektocht een massa aan nieuw archiefmateriaal en inzichten op. Het was een uitdaging al deze opgedane kennis op wetenschappelijk verantwoorde, doch vlot leesbare wijze uiteen te zetten. Soms kunnen niet om bepaalde technische aspecten heen, bijvoorbeeld als het gaat om de bouwevolutie of typologische benadering. Voor een goed begrip is het bovendien vaak noodzakelijk een context te schetsen. We hebben dit proberen oplossen met inleidende kaderverhalen en korte kadertekstjes, weetjes waarnaar de nieuwsgierige lezer op zoek kan gaan zonder de hele uiteenzetting te volgen, zodat iedereen op eigen tempo de geheimen van het gravenkasteel kan ontdekken.

Want tot op heden herbergt de burcht van Rupelmonde tal van geheimen. Hoe oud zijn Rupelmonde en haar kasteel precies? Was Rupelmonde werkelijk een stad met een omwalling en poorten? Telde het

kasteel inderdaad zeventien torens en liep er een geheime onderaardse gang van de burcht naar de kerk? Welke schatten lagen er verborgen? En wie is verantwoordelijk voor de bouw: de Romeinen, de graven van Vlaanderen of nog iemand anders?

Op sommige vragen kunnen archeologen ooit misschien een antwoord bieden. Ondanks haar rijke verleden blijft Rupelmonde immers grotendeels een blinde vlek op archeologisch vlak. Peperduur bodemonderzoek kan enkel worden uitgevoerd wanneer een verstoring van de bodemgesteldheid dit verantwoordt en door de hoge grondwaterstand is een groot deel van de kasteelsite vandaag onbereikbaar zonder drainagetechnieken. Ook 'zachte' methodes, zoals het scannen van de site met radars, zijn op heden ontoereikend om de burcht in kaart te brengen. Misschien levert grondig bodemonderzoek van het marktplein en de omgeving van de kerk in de toekomst wel nieuwe inzichten op, die bepaalde stellingen uit dit boek kunnen aanvullen of weerleggen. Maar tot dan zijn we aangewezen op de voorhanden historische bronnen: kaarten, prenten, rekeningen en verhalende bronnen. Zij geven althans een deel van de verborgen geschiedenis prijs. Laat u dus rondleiden door de vele getuigen aan het begin van elk hoofdstuk en ontdek zelf de geheimen van de Gravenburcht!